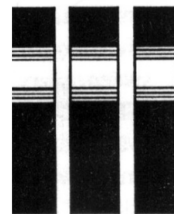

Vasváry Collection Newsletter

„Vixi, non inutilis”

Sándor János

Az ígéret földje messze van... Krecsányi Sarolta – egy „ünnepelt primadonna”

A XIX. század második felében a monarchiát politikai vagy gazdasági okokból elhagyók „túl az Óperencián”, Amerikában remélték megtalálni az „ígéret földjét”. Miután megnőtt a magyar ajkú „amerikások” száma, igény támadt körükben a közös szórakozásra, így a színházra is. Bodó Ibolya (1937) színháztörténész¹ adatai szerint Amerikában, 1869-ben lelkes New York-i műkedvelők mutatták be az első magyar nyelvű színházi előadást, majd nyomukban, a századfordulót követően, a hivatásos magyar színjátszás is gyökeret eresztett az Újvilágban. Legyen most szó egy olyan méltatlanul elfeledett színésznőről, aki egykor a szegedi közönség szeretetét is élvezte, s aki hivatásos színésznőként, az elsők között akarta megtalálni a szerencsét az „Ígéret földjén”.

A Várpalotán, 1849. január 26-án született **Krecsányi Sarolta** a magyarországi színpadok osztatlan sikert arató, ünnepelt operettdívája volt. Kedves alakja, elegáns játéka, nagy terjedelmű, kellemes s valóban művészileg képzett hangja egy csapásra elnyerte a közönség tetszését. Rajta kívül még három Krecsányi gyerek kapaszkodott fel Thália kordéjára: Ignác (1844–1923) a „törekvő színész, csinos fiú”, aki később a legjobb vidéki színigazgatóvá nőtte ki magát, meg Katalin (1851–1913) és Flóra (1857–1930), ők színésznőként szolgálták a szeszélyes istenasszonyt.

Krecsányi Sarolta már gyermekkorában kitűnt táncművelésével társai közül, és alig volt tizenkét éves, amikor a pesti német színház olasz koreográfusától, Campilli Frigyesztől (1836–1889) balettleckéket vett.

1. kép: Krecsányi Sarolta, a nagy vidéki színházak ünnepelt primadonnája. A Magyarorság Képes Melléklete, 1932. 02. 21.

¹ Írásom minden amerikai színházi adatát az *Amerikai magyar színjátszás 1899–1970* című, – Argumentum Kiadó – Országos Széchényi Könyvtár, 2001 – hiánypótló könyve alapján közlöm. A más forrást külön jelölöm.

Amikor Molnár György (1830–1891) színiigazgató az 1860-as évek elején megnyitotta Budai Népszínházát, bátyjával a színházhoz írt alá szerződést. Az ifjú táncosnő pályakezdéséről meséljen fivére, Ignác:

„Krecsányi Sarolta mint fiatal leányka került Budára a balettkarba. Egy alkalommal, a próba után balettjelmezéből rendes utcai ruhába öltöztetve át, a karszobában énekelgetett. Jakobi² karnagy hallván gyönyörű mezzoszoprán hangját, megszólította:

- Te Sarolta! Neked csinos hangod van.
- Nem tudom. Meglehet!
- Holnap jöjj a zongorához. Meg foglak hallgatni.

Sarolta hangja annyira megtetszett Molnárnak és Jakobinak, hogy rövid idő múlva, tizenhárom éves korában, az *Eljegyzés lámpafénynél* operette-ben Lizit énekelte. Nemsokára színre került *Dunanan apó* operette. E darab zárójelenetében ő és párja [...] táncolták a kánkánt, melynek híre futott a fővárosban. Saroltát mindenki, mint a legelragadóbb, legbájosabb kánkántáncosnőt emlegette.”³

Micsoda kórusa volt akkoriban a Budai Népszínháznak! Ott fújta a kart egy „üde, hamvas, piros arcú leányka. Viruló, harmatos, mint a nyiladozó pünkösdi rózsza. Akkor vehetett búcsút rövid szoknyájától” Blaha Lujza (1850–1926), a nemzet csalogánya. Ott táncolt kánkánt és jeleskedett némaszerepekben a sudár termetű Jászai Mari (1850–1926), a Nemzeti Színház majdani nagy tragikája. Azon a színpadon volt állnok – ma statisztának hívják – a tragikus arcú komikus, Kassai Vidor (1840–1928), Jászai leendő férje, Kolozsvár későbbi kedvence, és a „borzas hajzatú, magas, széles homlokú, nevetős kékszemű” Vízvári Gyula (1841–1908). De térjünk vissza a kánkánhoz, amelyről Molnár György is feljegyzett egy történetet emlékirataiban.

„Azt a pajkos táncot (kánkán) végignézte két pap is. A fiatal káplán a nagyon elől lévő páholyból nem látván eléggé Krecsányi Sarolta [...] híres kánkán táncát, főpapja háta mögött a zárt páholyban fölmászott egy székre és úgy bámult Sarolta szépségébe, spanyol tüzes szemébe és gyönyörű termetének bájos idomaiba, hogy a csendesebb érverésű főpap hiába húzogatta káplánja kabátját, [...] az amice frater bizony nemhogy leült volna, de még a széken is lábujjhegyre kapaszkodva csak tovább konturbálta kedves főnökét, aki a páholy könyöklőjére fektetett messzelátón, majd kinézte az üveglencséket K. Sarolta szikrát hányó lábikráin.”⁴

² Jakobi Jakab (1827 – Kolozsvár, 1882. október 8.) komponista, a Budai Népszínház első karmestere.

³ Krecsányi Ignác: *Régi dolgok – Régi színészekről* Temesvár, Hunyadi Könyvnyomdai Műintézet, 1914. p. 155. Mindkét operett szerzője Offenbach, Jacques

⁴ Molnár György: *Világostól Világosig* Arad, Nyomatott Ungerleider Albertnél, 1881. p. 351. amice: barátocskám, frater: testvér, konturbál: zavarba hoz.

Mi sem jellemzi jobban Krecsányi Sarolta és a kánkán fővárosi lakosokra gyakorolt hatását, mint az, hogy még három évtizeddel később is helyet kapott a történet a sajtóban. A Pesti Hírlap 1891. március 16-i száma *Az öreg püspök* címmel közölte a Molnár emlékezéseiben leírt történet kissé „fésült” változatát, természetesen (?) az eredeti szerző nevének közlése nélkül...

Sarolta azonban nem csak hivatására lelt rá a budai színház színpadán, hanem Vízvári Gyula személyében férjére is. Az egyik adatforrásunk még házasságkötésük dátumát is közli: 1862.⁵ Ezt azonban csak fenntartással írom le, hisz az ara akkor még csak 13 éves volt. Valószínű, hogy a házasság csak később kötött. Az azonban bizonyos, hogy amikor bátyjával Aradra szerződött, velük írt alá oda kontraktust Vízvári is. Sarolta tehetségének híre – nem csak kánkántánca miatt – viharosan terjedt a színigazgatók között. Versengtek érte és férjéért Pécs, Debrecen, Nagybecskerek direktorai. Mert mindig együtt szerződtek állomáshelyeikre. Ekkor a színésznő már megengedhette magának, hogy az állandó szerződések mellett, vendégszereplést is vállaljon. A Széchényi Könyvtár kéziratára őrzí egy erre vonatkozó, 1869 januárjában Nagybecskerekéről a Miskolcon működő igazgatóhoz küldött levelét.

„Három hét szabadság idővel rendelkezem, ezen időt vendégszerepléssel szeretném eltölteni, [...] ha tehát Ön jónak gondolja, a vendégszereplésekre szívesen ajánlkozom, Vízváriné.”

Vízváriné Krecsányi Sarolta először az 1872–73-as szezonra szerződött Szegedre, Mannsberger Jakab⁶ társulatához. Az épület, melyben az előadások folytak, nem volt valami fényes. Az eredetileg nyári színháznak készült faalkotmányt a szegediek csak „bódészínház”-ként emlegették. Sarolta – talán szerződéskötésekor – már a téli szezont megelőzően, április 14-én színpadra lépett egy műkedvelő előadásban, amit a tűzoltóegylet javára rendeztek. Az előadott *Huszárcsíny*, Vahot Imre (1820–1879) népszínműve, közreműködésének köszönhetően, hatalmas sikert aratott. A sikerhez hozzájárult az is, hogy a darabban szereplő káplárt Szekula József, palánki csendbiztos alakította. Az országos sikerek hírével érkező Sarolta Szegeden is az operett egyeduralkodó királynője lett. Csodálták tehetségét, merész, pajkos színpadi játékát. Még évek múlva is emlegettek egy előadást, melyben „Vízváriné az *Egy könnyelmű leány* címszereplőjeként – nomen est omen⁷ – rengeteg rögtönzés segítségével az igazgatót és családját tette nevetségessé a közönség hatalmas nevetése és tomboló tetszésnyilvánítása kíséretében.”⁸ A még csak 24 éves, fiatal színésznőnek jót tett a szegedi szerződés. A bécsi konzervatóriumot végzett Mannsberger

⁵ *Az István téri Színház 1872-1874*, Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1986. p. 59.

⁶ Mannsberger Jakab (Szeged, 1832, október 27.- Szeged, 1911. október 17.) később Mosonyi Károly néven működött. Színigazgató.

⁷ a név beszél

⁸ Szegedi Híradó, 1873. március 5.

kitűnő zongorista és képzett énekes volt. Tanulóévei alatt, a császárvárosban gyakran szerepelt, mint képzett tenorista Metternich-Sándor Paulina hercegnő – a híres Ördöglovas, Sándor Móric gróf leánya – házi estélyein. Mannsberger zenés előadásai híresek voltak magas színvonalukról. Figyelemmel kísérte énekesei művészi teljesítményét, és feltehetően hasznos tanácsokkal is ellátta őket. Így Saroltának szinte továbbképzést jelentett a Szegeden töltött évad. És találkozást gyermekkorával. 1873 márciusában a színház műsorára került a *Szerelmes ördögök* című balett, melynek koreográfiáját Campilli Frigyes, az ő gyermekkori balettmestere készítette. Ebben a balettben tette meg első lépéseit a „világot jelentő deszkákon.”

1873 őszére a tehetséges színészpár aláírta első pesti szerződését. Csakhogy Vízvári az ország első teátrumához, a Nemzeti Színházhoz szerződött, míg Sarolta a mai Klauzál téri vásárcsarnok helyén álló, fából készült István téri színház színésznője lett. A szemrevaló, tehetséges szubrett-primadonna egy csapásra meghódította a közönséget. A *háromcsőrű kacsát*, az új fővárosban, Budapesten bemutatott, első angol operettet ő vitte sikerre, és személye tartotta hosszú ideig színen. Bár az István tér és a Nemzeti között nem volt nagy a távolság, a két színész akkori elismertsége között azonban annál nagyobb. A feleség sikeres volt, míg férje még csak kereste a helyét a színészióriások között. A szakmai féltékenység erősebbnek bizonyult köztük, mint a szerelem. Érzelmileg eltávolodtak egymástól, s ez később válásukhoz vezetett.

A sors azonban hamar véget vetett Sarolta fővárosi sikereinek. 1874. január 4-én az István téri színház, ahol megvethette volna lábát a fővárosban, a lángok martaléka lett. A Nemzetiben Blaha mellett nem jutott hely számára, a pesti Népszínház pedig, amely később az operett és a népszínmű otthona lett, még nem épült fel. Fivére, Krecsányi Ignác sietett a segítségére. Ő ekkor Kecskeméten állomásozott színtársulatával. Vendégként léptette fel „kora legfranciásabb primadonnáját, akinek vendégszereplése alatt csak a rövidszoknyás múzsa járta.” A februári színészbálon azonban „egy kis zavartól nem volt ment az estély. Mindjárt az estély elején Krecsányi Sarolta rosszul lett, de mivel baja nem volt veszélyes, folytatott a vigalom reggelig.”⁹

Kecskemét után a Tisza partján folytatta vendégjátékait, a Sztupa Andor (1826–1893) vezette szegedi színházban. A gyönyörű, alt hangú primadonna a Pesten már sikerre vitt *A háromcsőrű kacsában*, majd azt követően egy Offenbach-operettben hódította meg ismét szegedi közönségét. Sarolta ekkor már válófélben volt férjétől, Vízvári Gyulától, és az újságoknak adott nyilatkozata szerint az Újvilág meglátogatására készült.

A válás megtörtént, a tengerentúli utazás azonban elmaradt. A debrecen–nagyváradai társulathoz szerződött. A vidék legjobb szubrett-primadonnájának tartott színésznő a legelegánsabb

⁹ Kecskeméti Lapok, 1874. február 8.

szállodákban lakott, a legjobb éttermek vendége volt, és színigazgatók versengtek azért, hogy társulatuk tagja legyen. Miután meghódította a váradi és debreceni közönséget, már csak egy vágya maradt: ha már a fővárosba nem hívták, akkor az ország második színházának, a Kolozsvári Nemzeti Színháznak a tagja akart lenni. Ez a vágya 1876-ban teljesült is. Sarolta itt, Kolozsvárott ért fel pályája csúcsára. Szépen ívelő karrierjét azonban 1877-ben egy váratlan esemény majdnem megtörte. A színház júliusi, nagyváradi vendégjátékán „Krecsányi Sarolta primadonna megbetegedett, előbb Biharfürdőre utazott, majd egy németországi fürdőhelyre, Francenaudba gyógykezeltetni tüdőbetegségét, tudósították a városi lapok.”¹⁰ (E hírt olvasva nem hagyhatjuk figyelmen kívül a korábban idézett kecskeméti rosszullétet. Lehet, hogy Sarolta a morbus hungaricus-szal küszködött? Erre azonban semmi utalást nem találtam. S.J.)¹¹ Az őszi szezonkezdésre hazatért, ismét a színház rendelkezésére állt, és folytatta az ünnepektől „primadonna”-életet. Ám a primadonna hiába „első hölgy”, ezért a rangért meg kell küzdeni. Nemcsak a vetélytársakkal, a közönséggel is. Mert a közönség a XIX. század második felében nem csupán politikai pártokat képviselt, de „színésznőpártokat” is. Emiatt azután gyakran tört ki a színházas városokban „primadonna háború.” Ilyen, szerencsére vértelen, ám ádáz háborúba keveredett bele Kolozsváron Krecsányi Sarolta is.

A „háborút” néhány megbántott férfiú robbantotta ki, akik nem tudták megbocsátani „Krecsányi Sarolta kisasszonynak, hogy az általa képviselt műfajban páratlanul áll Magyarországon, s hogy a kolozsvári közönség őt bálványozza”, és nem az ő kedvencüket. Rábeszélték hát a református kollégium diákjait, hogy a díva következő fellépésén tüntessenek ellene. Az unitárius kollégium ifjúságánál is kísérletet tettek, ők azonban visszautasították „a nemtelen és hasztalan tüntetést, sőt kijelentették, hogy ellentüntetést fognak szervezni, ha megmaradnak szándékuk mellett.” 1878. november 23-án a *Javette* című operett előadása közben lezajlott a tüntetés a primadonna mellett és ellene. „Midőn Krecsányi asszony a színpadon megjelent, két szép virágkoszorú repült elébe s harsogó éljenzés és taps reszkettette meg a falakat, de az óriási zaj közepette fülhasító síp és fütty hangja volt egy ideig hallható, amelyet azonban később a tapsvihár teljesen elnyomott. K. S. asszonyt láthatólag meghatotta a rendkívüli demonstráció s először támaszkodnia kellett, hogy lábán megállhasson, de aztán visszanyerte szokott eleven jókedvét, mellyel végigjátszta az egész darabot. A közönség pedig minden felvonás

¹⁰ Bényei-Csáki Szabolcs: *Adalékok a nagyváradi színjátszás dualizmuskori történetéhez* Új Nézőpont, 2018. 2.sz. V. évf. p. 75.

¹¹ Kommentár nélkül. A Színészeti Közlöny 1881. 7. számában ez áll: „Krecsányi Ignác színigazgató [...] súlyos betegen fekszik; csütörtök éjjel consiliumot tartattak fölötte s az orvosok veszélyes tüdőbajt constatáltak.”

és minden jelenet után többször kihívta és zajos tapssal és éljennel adott kárpótlást a síphangokért.”¹²

2. kép: Krecsányi Sarolta Marjolaine Charles Lecocq *Kisasszony feleségem* című operettjében. Kolozsvár, 1878. Forrás: [Digitális Képtár](#)

Krecsányi Sarolta igazi sztár volt. Minden lépését követték, minden vele történt eseményt – akár mint ma a celebekét a pletykalapok – közöltek a korabeli újságok. Álljon itt bizonyítékul a kolozsvári *Magyar Polgár* egy vele kapcsolatos híre. „Krecsányi Sarolta asszonyt, az ismert operett-énekesnőt meglopta nőcselédje, s midőn ezért megfenyítették a gonosz leány késsel és baltával felfegyverkezve be akarta törni asszonya hálósobájának ajtaját. Szerencsére felébredt, de akkorra már a cseléd egy csomó ékszerrel és pénzzel megszökött.” Lám mennyiféle veszély leselkedett akkoriban is egy primadonnára!

Állandó szerződése mellett vendégként is járta az ország színházait, tovább növelve sikeres fellépései számát. Különösen szabadkai vendéjátékán aratott emlékezetes

sikert. „A hét repertoárját Krecsányi Sarolta asszony vendégszereplése tölté bé. [...] Krecsányi Sarolta asszonynak ritka rutinozott játékaról, valamint erős mezzoszoprán hangjáról” dicsérettel szólt a kritika, és megállapította, „hogy a színpad az ő valódi eleme.”¹³

Ám hiába a megnyert „primadonna-háború”, a sikeres turnék sora, mégis elszerződött attól a színháztól, ahova annyira vágyott. Százötven év távlatából nehéz megmondani mi oka volt rá. Sejteni azonban lehet. Az 1879-80-as szezonra Kolozsvárra szerződött Pálmay Ilka.¹⁴ Az új szubrett-primadonna tehetséges, mint ő, viszont a nemrég elhunyt drámaíró, Szigligeti Ede menyee, és míg ő harminc, Ilka csak húszéves. Nem ment bele egy újabb, felesleges „primadonna-háború”-

¹² A történeteket a kolozsvári *Magyar Polgár* és a *Kelet* című lapok cikkei alapján állítottam össze. A két lap cikkei az *Ellenzék* 1928. december 31-én megjelent *Ötven év előtt is úgy volt, mint ma* című írásában közölte.

¹³ Szabadka és Vidéke, 1878. április 11.

¹⁴ Pálmay Ilka (Ungvár, 1859 szeptember 21.-Budapest, 1945. február 17.) színésznő. A századvég itthon és külföldön is ünneplott operett primadonnája volt. Együtt élte fénykorát a klasszikus operett fénykorával.

ba. Átszerződött bátyjához, Krecsányi Ignáchoz, aki Kassán volt igazgató. Csak egy szezont kellett és Sarolta Kassa kedvence lett. A második évad kezdetén, amikor a *Kapitány kisasszony* című operettben Fanchet szerepében színre lépett, „már megjelenésekor zajos tapsok fogadták és egy pompás virágcsokrot nyújtottak át tisztelői. Az előadás folyama alatt élénk játékaért, zajos megérdemelt tapsokban részesült. Énekrészei közül több számot megismételtettek. Kiválóan szép és ízléses új öltözékei, megemlékezésre méltók.”¹⁵ A szezonvégi, március 22-i jutalomjátékán „ovációban részesítették, két koszorúval, hat pompás virágcsokorral, virágessóval és emlékkereszt szórásával tisztelték meg.”¹⁶ A tehetséges szubrett csatát nyert Kassán! De csatát nyert a társulat eperjesi vendégszínházán is, mert ott is ő volt „a közönség kiváló kedvence.”

Ezért döbbenetelt meg hódolóit, amit a *Színészeti Közlöny* 1881. évi 13. számának rövid hírei közt olvashattak: „Krecsányi Sarolta asszony június 1-jén Amerikába utazik, honnan csak szeptember elején tér vissza.” A nyári turnét nem vállalva, sikerei csúcsán elhagyta a közönségét! Miért? Mi készítette rá? Szakmai kíváncsiság? Kalandvágy?

Amerikai tartózkodásáról alig tudunk valamit. Annyit biztosan, hogy New Yorkban volt, valamint azt is, hogy ott akkor még hivatásos magyar színházi előadásokat nem tartottak. A magyar nyelvű színházra vágyók csak alkalmanként láthattak a New York-i Magyar Egylet műkedvelőitől előadásokat, rendszerint népszínműveket. Sarolta ottléte idején azonban nincs adat ilyenről. Azt is tudjuk, hogy New Yorkban, ahol az ottani – amatőr? – színészkörökben is megfordult, találkozott egy Szinay nevű, volt magyar színésszel, aki Amerikában Wéber Soma néven a philadelphiai színház tagja volt. Tőle később levelet is kapott, amiben Wéber, a New York-i Magyar Egylet Szigeti József *Becsület* című darabjának 1881 őszén történt bemutatójáról számolt

3. kép: Krecsányi Sarolta a *Boccaccio* címszerepében. Kassa, 1880.

Forrás: [Digitális Képtár](#)

¹⁵ Színészeti Közlöny, 1880. október 31. 44. sz.

¹⁶ Színészeti Közlöny, 1881. március 27. 13. sz.

be. A levélből kiderül, hogy a színész még a Budai Népszínházból ismerte Saroltát.¹⁷ Az állítólagos vendégszereplési szándékáról elterjedt hírekre a hazajövetelét közlő tudósítás egyértelmű magyarázatot ad.

4. kép: Krecsányi Sarolta portréja.
Színművészeti lexikon. III. köt. 1929

„Krecsányi Sarolta a kedvelt operett-énekesnőről lapunk számainak egyikében azt írtuk, hogy Amerikába utazott. Most a lapok hozzátesszik, hogy vendégszereplés céljából utazott oda. E hírből csak annyi igaz, hogy Krecsányi Sarolta néhány hetet New Yorkban töltött, s télre szerződteni is akarták ott egy színházban, de ő honvágyból hazatér s már el is hagyta Amerikát.”¹⁸ Az amerikai látogatás célja és eseményei továbbra is magyarázatra várnak.

Nézzük, mit írt erről az útról az 1929-ben kiadott, Schöpflin Aladár szerkesztette Magyar Színművészeti lexikon III. kötete, „Becsvágyát nem tudta itthon kielégíteni, elment Amerikába, ahol hat esztendő töltött. Ezután fivérénel, Krecsányi Ignácnál működött, Debrecenben.” Valóban

Debrecenben játszott az Újvilágból hazatérve, de nem hat évvel, hanem már négy hónappal kimenetele után, mert csupán annyit töltött ott. Hazaérkezését bizonyítja a Debrecen-Nagyvárad Értésítőben 1881. október 19-én közölt beszámoló a fellépéséről, valamint a Színészeti Közlöny 1881. november 27-i száma, mely felhívja a debreceniek figyelmét a színházukban játszó Krecsányi Saroltára, aki az *Üdvöske* Bettina szerepében „szépen énekelt, játszott és öltözködött.”

Csak hét hónapot töltött a cívisvárosban, amikor bejelentette, hogy megválízik a színházról. A bennfentesek azt rebesgették, vissza akar vonulni a színpadtól. Jutalomjátékán,¹⁹ mely egyben búcsúelőadás is volt, Suppé operettjét, az *Ördög a földön*t adták. A primadonnát „megjelenésekor szünni nem akaró, lelkes tapsviharral üdvözölte a közönség, mialatt a művésznő lábaihoz egy gyönyörű, szép babérkoszorú repült.”²⁰

¹⁷ A levelet a Színészeti Közlöny 1881. december 4-i, 50. száma közölte. Szinay nevű színészre nem találtam adatot.

¹⁸ Színészeti Közlöny, 1881. augusztus 14. 33. sz.

¹⁹ A jutalomjáték egyben a kereset kiegészítése is. Az aznapi bevétel megegyezése szerinti százaléka a színészt illette. Az ilyen előadáson a közönség is ajándékokkal kedveskedett a jutalmazottnak.

²⁰ Színészeti Közlöny, 1882. március 19. 12. sz.

Debrecenről ugyan megvált, de a színpadról nem lépett le, csak átszerződött az 1882-83-as évadra Szegedre. Az árvíz elpusztította város lázas sietséggel épült újjá, és első kőszínháza is már a megnyitásra várt. Talán ebben a pompás épületben akarta kiteljesíteni eddigi pályafutását. Offenbach *Kékszakállú hercege*ben mutatkozott be, partnere Makó Lajos (1854–1908), a szegedi színház majdani legendás igazgatója volt. Sikerük meghatározta Sarolta társulaton belüli rangját, és lehetővé tette, hogy valóra váljon régi álma: operaszerepet osztottak rá. A számára nagy jelentőségű eseményre 1883 márciusában került sor, amikor „*A trubadúr*” opera került színre Zajonghy jutalomjátékául. Tiszainé (Eleonóra), Krecsányi Sarolta (Azucena), és Schorr Mór (Luna gróf) az izraelita hitközség kántorának közreműködésével. [...] Krecsányi Sarolta tetszést aratott énekével és játékaival.”²¹ Talán ez az előadás adja meg a művésznő 1881-es, amerikai útjának kulcsát? Lehet, hogy ő nem is magyar színtársulathoz akart szerződni, hanem New York-i operatársulathoz, és nem sikerült neki? A kérdésre nincs egyértelmű válasz.

A szezon végén Krecsányi Saroltának mennie kellett Szegedről. A színház új igazgatója neki nem kínált szerződést. A város első kőszínházát már egy más összetételű társulat nyitotta meg. Ám mégsem ment el üres kézzel a városból. Vitt magával egy férjjelöltet, aki hamarosan feleségül vette. Második férje, Benke István előkelő szegedi családból származott. Egy neves ügyvédnek, Benke Józsefnek, a Szeged-Belvárosi Kaszinó tagjának fia. Benke József védőként szerepelt Rózsa Sándor és társai bűnperében. A jó módú ügyvéd úr a Budapesti út – ma Kossuth Lajos sugárút – 17. szám alatti emeletes, saját házában élt családjával.²² Fia, a már ifjúkorában is könnyelmű életmódhoz szokott fiatalember, miután megnősült, feleségével „Pestmegyébe vonult s ott gazdálkodott.” A házasság nem tartott sokáig. Sarolta nem tudott a színház nélkül élni, elvált férjétől, s visszatért a színpadra.

Válása után Benke „a bécsi biztosító társasághoz került, és csakhamar elnyerte a társaság debreceni főügynökségének vezetői állását. Debrecenben ismét megnősült és költekezőbben élt, mint valaha.” A pénzt, mely ehhez az életmódhoz kellett, sikkasztások sorozatával biztosította. A fényűző élet hamar véget ért. 1894-ben Pécelen letartóztatták, és bíróság elé állították. „Családja kísérletet tett megmentésére, de az eredménytelen volt.”²³

Térjünk most vissza Krecsányi Sarolta történetére. A rövidre sikerült mézeshetek után már 1885 őszén visszatért Csóka Sándor (1841–1905) színigazgató kassai társulatánál Thália papnői közé. A város közönsége ismét szeretettel fogadta szívébe korábbi ünnepelt kedvencét. Ő pedig

²¹ Színészeti Közlöny, 1883. március 11. 11. sz.

²² Habermann Gusztáv: Személyi adattár a szegedi polgárcsaládok történetéhez, Szeged, 1992.

²³ Budapesti Hírlap, 1894. augusztus 25. A letartóztatott gavallér Az ügyről a Szegedi Napló is tudósított.

jutalomjátékán, a *Pajkos diákok* című operett főszerepével és a *Trubadúr*ból előadott részletekkel viszonzta a meleg fogadtatást. Erről az előadásról az *Abauj-Kassai Közlöny* így emlékezett meg: „Krecsányi Sarolta asszony kiváló ízléssel bíró színésznő s eléggé nem dicsérhető tulajdona, hogy kifogástalan ízléssel öltözik. Hangján néha-néha meglátszik a fáradtság, de a jó iskola s a kiváló rutin mindannyiszor feledtetni képes ama hiányt. Hogy a közönség szereti őt, legszebb bizonyítéka volt a mai este, amikor is szeretetének annyi jelét adá. Erről beszélnek a szép koszorúk és virágcsokrok, erről tanúskodik a percekig tartó taps, mellyel a jutalmazottat fogadá.”²⁴

A következő 1886–87-es szezonra Somogyi Károly (1845–1908) Győrött és Sopronban játszó társulatához szerződött, ahol az 1889–90-es évad végéig négy idényt töltött. Röviddel érkezése után Suppé operettjében, a *Boccaccio* címszereplőjeként – híres nadrágszerepe²⁵ volt – gyorsan és tartósan meghódította a két város színházkedvelőit. Később Somogyi Károly „országos hírű primadonnája Krecsányi Sarolta Sopronban aratott nagy sikert Johann Strauss *Egy éj Velencében* című operettjében, melyről kevesen tudják, hogy zenéjét nagy részben a szerző Sopronban szerezte.”²⁶ Csatkai Endre (1896–1970) Kossuth-díjas művészettörténész szerint, amikor Strauss 1882-ben harmadszor nősült, az esküvőt valahol Sopron környékén tartották, talán Nemeskéren. Utána két hétig Sopronban töltötte mézesheteit, miközben ezen az új operettjén dolgozott. A Magyar utcában a Kerpel-házban lakott, a mai 11-es számú épületben. Sarolta az itt töltött idő alatt az ország több színházában is vendégszerepelt. Többek között Székesfehérvárott és Déván is. Vendégszereplései sikerének bizonyságául álljanak itt egy dévai fellépéséről írt sorok. „Krecsányi Sarolta asszony *Az eleven ördög* főszerepében lépett fel. Amit tőle az előadás folyamán vártunk, azt teljes mértékben mind megkaptuk: eleven, könnyű, kedélyes játék; tiszta, kellemes, iskolázott ének. Minden megjelenésekor tapssal fogadta, távozásakor tapssal kísérte a közönség.”²⁷

Krecsányi Sarolta 1890 virágvasárnapjáig Somogyi társulatának tagja volt, de mint vendég, a Népszínházban is fellépett. Azután 1895 elejéig nem leltem nyomát. Életének öt éve eltűnt előlem, mint a tavalyi felhő. Az 1994-ben megjelent Magyar Színházművészeti Lexikon szerint „az 1890-es években külföldön vendégszerepelt.” Hol? Semmi nyomát nem leltem az általam ismert korabeli sajtóban. Visszament volna a tengerentúlra, ahová a nyolcvanas évek elején vágyott? Amerikában nem lehetett, mert Bodó Ibolya korábban említett, megbízható adatokkal rendelkező könyvében nem szerepel a neve. Más országokban történt színházi fellépésének

²⁴ Idézi: Színészeti Közlöny, 1885. december 1. 38. sz.

²⁵ Így hívták a szerepet, amikor a színésznő férfit játszott.

²⁶ Csatkai Endre: A soproni színészet története 1841-1950, Sopron, 1960. Soproni Szemle kiadványai 2. sz.

²⁷ Hunyad, 1887. április 30. Az operett zenéjét Konti József írta, szövegét franciából Deréki Antal magyarította

nyomára pedig eddig nem bukkantam. Talán a Kolozsváron mutatkozott betegsége súlyosbodott el? Nem találtam rá bizonyítékot. Mit tudtam meg eddig?

A Magyar Országos Színészegyesület 1894-es nyilvántartása szerint Krecsányi Sarolta tagjuk volt, de szerződés nélküli színészként. Még abban az évben, június 2-án a Színészegyesület Nagysurányban „Színész-menház”-at nyitott. Célja az volt, hogy az egyesület szerény nyugdíjjal rendelkező tagjainak biztos otthont nyújtson, havi 25 forintért. Alig nyolc hónappal a megnyitást követően érdekes hírt közölt a *Fővárosi Lapok* 1895 márciusában. „A nagysurányi hajléknak két új lakója van, és pedig Mezey Vilmos és Krecsányi Sarolta.” Beköltözése nem egy primadonna korábbi, sikeres külföldi turnéjára utal. Tény azonban, hogy itt talált otthonra – nyilván nyugdíjasként – a még csak 46 éves, nem oly rég még ünnepelt művésznő.²⁸ Talán betegség kényszeríthette rá, hogy így döntsön, vagy megterhelő volt már számára az örökös utazás? A mindig új helyre való szerződés? Tudta, hogy a főváros elérhetetlen számára, mert elfoglalták a nálánál fiatalabb szubrett-primadonnák: Pálmay Ilka, Kúry Klára (1870–1935) és már ott a horizonton a szemtelenül ifjú Fedák Sári (1879–1955) is. Szerepkört kellene váltania, ami minden színésznő számára roppant nehéz. Ezért kitért előle, és megoldásul a szerény, nyugdíjas létet választotta?

Bárhogy is történt, Thália istenasszony nem hagyta cserben. Az új szerepkör megkereste hű papnőjét. „Krecsányi Sarolta, aki a maga idejében a legkiválóbb és legünnepeltebb magyar szubrett-primadonnák közé számított, kísérletet tesz a komikai szerepkörben. Ez a kísérlet a Népszínházban fog megtörténni” – közölte a *Budapesti Napló*.²⁹ A próbajáték 1899 novemberében volt. Bokor József: *Betyárfurfang* című darabjában egy újjgazdag, felkapaszkodott grófnőt játszott – sikerrel. Mivel a „kísérlet” jó eredménnyel végződött, megszüntette nyugdíját, lakást vett ki Pesten és aláírta a Népszínház felkínálta szerződést. Az igazsághoz tartozik, hogy minden valószínűség szerint az akkor már az ország legnevesebb színigazgatói közé tartozó bátyjának, Krecsányi Ignácnak is köze lehetett szerződtetéséhez.

Bár a Népszínházban csak karakteralakítások vártak rá, a velük aratott sikerek kárpótolták őt a kisebb szerepekért. Alig három hónappal a „próbatétel” után, 1900. február 15-én *A csikós*-ban ismét együtt állhatott a színpadon volt kolozsvári színésztársával, a pesti vendégszereplésen lévő Szentgyörgyi Istvánnal (1842–1931). Kolozsvárott Sarolta volt a sztár, most Szentgyörgyi. Ám panaszra mégsem volt oka, mert új szerepkörében alakítását megdicsérték. „Krecsányi Saroltának

²⁸ A színész nyugdíja akkoriban nem volt kötve életkorhoz. A menházat nem tudták fenntartani, és 1898-ban megszűnt.

²⁹ Budapesti Napló, 1899. szeptember 6.

egy szépen megjátszott drámai jelenése meglepetés számba ment.”³⁰ 1901-ben szép ajándékot kapott karácsonyra. Az új betanulásban színre kerülő *Kurucfurfangban* – Bokor József népszínműve – Blaha Lujza partnere lehetett. Talán azon a szentestén eszébe jutottak a régi, budai népszínházi napok, amikor megismerkedett a színház egy kis gyermekszereplőjével, Kölesi Lujzával. Az 1902-es év karácsonyi meglepetése egy találkozás volt. December 20-án, Huszka operettjének a *Bob hercegnek* bemutatóján először játszott együtt az új szubrett-primadonna csillaggal, Fedák Sárival. Fedák az ifjú herceg nadrágszerepét játszotta, ő az anyját, a királynőt. Sic transit gloria mundi!³¹ Előadásai 1906. után megritkultak. Betegsége, a veseelégtelenség egyre jobban elhatalmasodott rajta. 1907. nyarat Abbáziában töltötte. Ott találkozott vele Vay Sándor. „Már csak szép rom volt szegény, de mély tűzű, lapolazuli-színű szemében még meglobbant a régi láng. Víg volt, tréfálkozott. Csodálatosan emlékezett mindenre.” S még egy év sem telt el, jött a szomorú hír: „Krecsányi Sarolta, az egykor ünnepelt primadonna a múlt héten, 1908. április 5-én Budapesten, a Vöröskereszt Kórházában, 59 éves korában meghalt.”³² A Krecsányi família nyughelyén, a Fiumei úti sírkertben álmodik örök szerelméről, a színházról.³³

Milyen művész volt? Milyen ember? Arról csak kortársai mondhatnak ítéletet. Lássuk hát öt három kortársa szemével: „Krecsányi Sarolta eleven, pikáns játékaival és énekével ragadta el a közönséget” – mondta lakonikus rövideggel Ditrői Mór (1851–1945) rendező, a Vígszínház alapító igazgatója. A zentai nézők már bőbeszédűbbek. „Ő az operettek osztatlan sikert arató királynője, akinek kedves alakja, meglepő játéka, nagy terjedelmű, kellemes s valóban művészileg képzett hangja nyerte meg a közönség tetszését.”³⁴ A legérdekesebb azonban gróf Vay Sándor³⁵ visszaemlékezése Krecsányi Saroltára. Vay Sándor valójában – mint Krúdy Gyula írta – „grófnő, aki férfiruhában, vasalt nadrágba és félrecsapott keménykalapban járta itt a világot.”

Az emlékezés írója és a színésznő először 1876-ban, Kolozsváron találkozott. „A Krecsányi név szinte fogalom a lelkemben. Egy darabja az én aranyos, boldog gyermekkoromnak, bohó siheder-éveimnek. Már, mint kis gyermek bámultam a ragyogó szépségű szőke asszonyt. [...] Krecsányi Sarolta volt a társulat starja. Rajongott, lelkesedett is érte az egész város apraja-nagyja. Valahányszor föllépett, gereblyével szedték össze, ruháskosarakban vitték haza a virágot, amiben a szó szoros értelmében térdig járt. [...] Annyi elegancia, annyi báj, annyi

³⁰ Budapesti Napló, 1900. február 15.

³¹ Így múlik el a világ dicsősége

³² Tolnai Világlapja, 1908. április 19.

³³ Fiumei úti sírkert 9/2-1-39/40

³⁴ Idézi: Káich Katalin: *A zentai magyar nyelvű színjátszás története* I. kötet p. 67.

³⁵ Gróf Vay Sándor (Pest, 1851. május 21. – Lugano, 1918. május 23.) Születési nevén: Gróf Vay Sarolta, Zsófia, férfiként élő újságíró, író

diszkrét finomság volt játékában és megjelenésében, hogy aki őt valaha, mint Kis Herceget, Boccacciot, vagy Fratinitzá Vladimír hadnagyát látta, hallotta, mert csodaszépen énekelt is kissé alt hangján, az – ha jó ízlésű ember, – nem érheti be a mai, jobbára tisztán csak látványosságot nyújtó, angol mintákat gyarlón utánzó művésznőkkel.”

Vay Sándor nem csak a színésznőt, az embert is felidézi. „Rendkívül jószívú is volt. Áldozatkészsége különösen testvéreivel szemben nem ismert határt. De a vele együtt pályázó színészek, színésznők is bálványozták. Ha valamelyik bajban volt, csak hozzá fordult és sohasem

**** Magyar színészet Amerikában.** Érdekes, életrevaló és támogatásra érdemes az az eszme, amely most emlékiratban került a belügyi kormány elé. Arról van szó a memorandumban, hogy az Amerikába kivándorolt Magyarország nemzeti jellegének, nyelvének megóvása céljából a kormány támogatásával állandó színpadot teremtsenek Amerikában a magyar színészet számára. Az eszmét Serly Lajos pendítette meg, aki már régóta foglalkozik ezzel a hazafias tervvel s most Krecsányi Sarolta is a belügyi kormányhoz fordult támogatásért a New-Yorkban misszióra hivatott magyar szintársulat számára, amelyet 30 tagból szervezne. A közös cél érdekében kívánatos volna, ha szövetkezve, közös erővel iparkodnának ezt az életrevaló eszmét valóra váltani.

5. kép: Az újabb tengerentúli utazással kapcsolatban sok a kérdőjel, de az amerikai magyar színháztársaság sorsát biztosan szívén viselte a művész. Budapesti Napló, 1904. 05. 20.

tudunk. Lehet, hogy élete ködbe vesző, 1890–95 közötti öt éve alatt – ekkor 40–45 éves – mégiscsak járt Amerikában? Hol lehet ennek nyomára bukkanni, mert itthon eddig nem találtam rá bizonyítékot. Talán az óceán másik partján? Csakhogy az „ígéret földje” messze van. De talán lesz valaki olvasóim között, aki segít feleletet adni a kérdésre: járt-e Sarolta másodszor is Amerikában?

hiába. Bohémiában, ha akkoriban valaki azt mondta »a Sarolta«, mindenki tudta, hogy az a Krecsányi Sarolta. Mint a souveraineket, csak a keresztnévén emlegették.”³⁶

A visszaemlékezésnek – melyből a fenti részleteket idéztem – egy félmondata azonban szöveget ütött a fejembe. Az emlékező így írt a művésznővel való egyik későbbi találkozásáról: „már akkor túl volt amerikai diadalain, az ifjúkor határmezsgyéjét is átlépte már.” Mikor voltak az említett „amerikai diadalok”? Az 1881-ben az Újvilágba tett útján ilyenről nem

³⁶ Az idézett részek gróf Vay Sándor: *Krecsányi Sarolta* című cikkéből valók. Pesti Hírlap, 1908. április 12. *Souverainek*: uralkodók, fejedelmek